

O SLOVENCIH V ITALIJANSKEM PERIODIČNEM TISKU NA GORIŠKEM (1774–1850)¹

BRANKO MARUŠIČ
branko.marusic@guest.arnes.si

Izvleček: Prispevek obravnava mesto Slovencev v goriškem italijanskem tisku v letih 1774–1850. V obravnavanem času je tam izšlo pet različnih listov. *Gazzetta Goriziana* (1774–1776), *Aurora* (1848), *Il Giornale di Gorizia* (1850) in *La Cerere* (1850–1851) so izhajali v Gorici, *L'Eco del Isonzo* (1849–1850) pa v Gradišču ob Soči. V listih, katerih izdajo je spodbudilo revolucionarno leto 1848, je odmeval italijanski risorgimento in prva vojna za neodvisnost Italije. Ti dogodki so odmerjali razmerja goriških Italijanov do Slovencev, ki so se prav v letu pomladi narodov pričeli uveljavljati kot subjekt javnega življenja tudi v goriški deželi.

Ključne besede: Slovenci, italijanski periodični tisk, Goriška, 18. stoletje, 19. stoletje

Komediograf Carlo Goldoni je v svojo komedijo *Il Cavaliere di buon gusto* iz leta 1750 vključil tudi prizor o srečanju neapeljskega grofa Ottavia s človekom, ki se mu je prišel ponuditi za hišnega upravitelja. Na grofovo vprašanje, kje da je služboval, mu je ta odgovoril, da je podobno službo opravljal pred tem »in una citta che si chiama Vipacco«. Na novo grofovo vprašanje: »Vipacco? Dov'è questo Vipacco?«, je sledil odgovor: »Nel principio della Germania fra il Friuli Tedesco, e la Stiria.« Grof je nato zatrdil, da kljub poznavanju Evrope tega mesta ne pozna, slišal pa je že, da je Vipava mali kraj. Njegov sobesednik pa je zatrdil, da je Vipava mesto. Nato je grof s pomočjo svojega knjižničarja v leksikonu ugotovil, da je »Vipacco Borgo d'Italia nel Friuli Contea di Gorizia vicino alla sorgente d'un fiume, da cui prende il nome«. Ker je grof spoznal, da mož, ki naj bi služboval v Vipavi, ne govori resnice, ga je besedami: »Siete un briccone,« odslovil.² Goldonijevo

poznavanje Vipave je bilo iz časa, ko je z očetom kot mladenič štiri mesece bival v Nemški Furlaniji (Friuli tedesco) in na Kranjskem (Carniola). V svojih spominih je Vipavo poznal kot Vipack.

Goldonijevo omenjanje slovansko-romanske oziroma slovensko-italijanske meje nas vodi k eni izmed starejših omemb mejnega in jezikovno mešanega območja med germanskim in italiskim svetom v italijanski književnosti. Pri tem je vredno opozoriti na večpomenskost besedne zveze germanski svet, ker se tako lahko poimenujejo tudi različne narodnostne in jezikovne skupnosti, ki žive v okrilju nemške oziroma nemških držav. Dobro poznani in uporabni v današnji rabi so bili večkrat navedeni Dantejevi verzi o kvarnerskih mejah Italije (... *si com'a Pola, presso Carnaro, che Italia chiude* ...). Manj citiran je Francesco Petrarca, v katerega zbirki *Canzoniere* so tudi verzi: »Ben provide Natura al nostro stato, quando de l'Alpi schermo pose fra noi et la tedesca rabbia.«³ Pesnik

¹ Predavanje na mednarodnem srečanju Književni prostori v stiku – Spazi letterari a contatto (Ljubljana, 2. in 3. 12. 2010). Pred tem je bilo v italijanščini objavljeno v reviji *Ricerche slavistiche* (12/2014, str. 513–524).

² Milko Kos, Goldoni na Slovenskem. V: *Kronika*

30/1982, str. 189–190. Citati v izvirniku so vzeti iz treh knjige *Commedie scelte di Carlo Goldoni*. Prato: Giachetti, 1827, str. 7–9.

³ Francesco Petrarca, *Canzoniere*, ur. Ugo Dotti. Roma: Donzelli, 2004, str. 387.

je očitno poznal Cicerona, ki je v Alpah spoznal branik Italije tudi zaradi nekega božjega namiga. V obseg tega Petrarcoevega hribovitega *antemurale* sodijo tudi kraji, kjer teče reka Soča, ki tvori naravno mejo med Balkanskim in Apeninskim polotokom; zemljepisci sicer menijo drugače. Ta naravna meja naj bi bila po sodbi mnogih piscev različnih obdobji tudi ločnica med germanskim in romanskim svetom, kot da ni vmes slovanskega klina, ki se je zajedel v to razmejitev. Razmišljanja, ugotovitve, programske izjave in zahteve prejšnjih stoletij, da so *La porta orientale/Vzhodna vrata* naravna in strateška meja Italije, ne oziraje se na neitalijansko prebivalstvo, ki je tod bivalo in še biva, odmevajo tudi še v današnjem času. Toda prav mejni prostor, severovzhodne obale Jadrana, kjer sta se od zgodnjega srednjega veka srečevala romanski in slovanski življelj, kaže, da pa so mnogi lokalni poznavalci in tisti, ki so ta prostor obiskovali, ugotavljali tudi njegovo mednarodnost in večkulturnost. Tudi tisti sestavljač cesarske listine iz leta 1001, ki je nedvoumno zapisal, da se vas Gorica tako imenuje v »jeziku Slovanov«, s čimer je potrdil moč slovanske oziroma slovenske naselitve v Posočju v času nastanka Brižinskih spomenikov.⁴ Iz kasnejših stoletij je ohranjenih še več drugih pričevanj o jezikovnih in narodnostnih mejah slovansko-romanskega stičišča. Tako je Benečan Odorico de Savorgnano leta 1459 ugotavljal, da govore prebivalci Gorice »lingua sclavonica, alemana et italyca«. Dobro stoletje zatem je podobno ugotavljal Gerolamo de Porcia (1567) in za njim nekaj desetletij tudi komisija, ki je raziskovala primernost Gorice, da postane škofijski sedež. Komisija je ugotovila, da prebivalci mesta govore italijansko in slovensko, odličnejši tudi nemško.⁵

Iz povedanega bi bilo mogoče sklepati, da se slovensko-italijanska razmerja kažejo na dveh nivojih. Prvi ima širši razpon in neke splošne usmeritve, drugi pa izvira iz lokalnih razmer, predvsem na območjih neposredne sosesčine, se pravi Posočja, Trsta z okolico in severne Istre.

V nadaljevanju se bomo dotaknili Gorice in njenega tiska, predvsem periodičnega v odnosu do Slovencev vse do sredine 19. stoletja, ko postane nacionalno vprašanje eno temeljnih gibal družbenega razvoja in se razmere močno spremenijo, ko ima tudi obravnava italijansko-slovenskih odnosov na vseh ravneh drugačno podobo.

Gorica je v 18. stoletju, kljub nemirom, ki so vznemirjali Evropo, živela »serenamente l'ora del suo assolato merggio«.⁶ V vzdušju, ki je prevevalo sredino druge polovice tega stoletja, se je pojavil tudi tednik *Gazzetta Goriziana*, ki je izhajal v letih 1774–1776. List je bil zrcalo časa, je zgodovinski vir in je »zelo pomembna epizoda v zgodovini kulture in krajevnega tiskarstva«, kot ugotavlja Antonio Trampus v uvodu knjige Rudjija Goriana *Editoria e informazione a Gorizia nel Settecento: la »Gazzetta Goriziana«* (Trst 2010).⁷ Treba pa je dodati, da se list⁸ ni posebej ukvarjal s Slovenci, saj tedaj tudi niso imeli pomembnejše vloge v življenju mesta in njegovega zaledja.

Osemnajsto stoletje je v Gorici ali na Goriškem zlasti pomembno dediščino zapustilo na polju tiskarstva in založništva. Ta dejavnost začena v Gorici v začetku petdesetih let tega tako imenovanega zlatega stoletja in jo predstavljata tiskarja in založnika Giuseppe Tommasini (od 1754) in Valerio de' Valerij (od 1773). Med 374 tiski, ki so v Gorici izšli med letoma 1756 in 1800, so Slovenci zastopani le s petimi izdajami, dveh avtorjev (Anton Muznik, Janez Boneš/Bannes) in enim soavtorjem (Andrej Lavrin).⁹ Pred

⁴ Peter Štih, *Študija o dveh listinah cesarja Otoma III. iz leta 1001 za oglejskega patriarha Johannesa in furlanskega grofa Werihena* (DD. O. III 402 in 412). Nova Gorica: Goriški muzej, 1999; Isti, »Villa quae Sclavorum lingua vocatur Goriza«. *Studio analitico dei due diplomi emessi nel 1001 dall'imperatore Otone III per il patriarca di Aquileja Giovanni per il conte del Friuli Werihen* (DD. O. 402 e 412). Nova Gorica: Goriški muzej, 1999.

⁵ Josip Gruden, Gorica in Velikovec ob koncu šestnajstega stoletja. V: *Carniola* 4/1913, str. 1–3; Neva Makuc, *Historiografija in mentaliteta v novoveški Furlaniji in Goriški*. Ljubljana: ZRC SAZU, 2011, str. 184–185.

⁶ *Maria Teresa e il Settecento Goriziano*. Gorizia: Provincia di Gorizia, 1982, str. 53.

⁷ Presentazione. V: Rudj Gorjan, *Editoria e informazione a Gorizia nel settecento: la »Gazzetta Goriziana«*. Trieste, *Deputazione di storia patria per la Venezia Giulia*, 2010, str. 9–11.

⁸ Rudj Gorjan, Il Ducato della Carniola nelle gazette italiane del secondo Settecento. V: *Ricerche slavistiche*, 12/2014, str. 459–474.

⁹ Arianna Grossi, *Annali della Tipografia Goriziana del Settecento*. Gorizia: Biblioteca Statale Isontina, 2001.

letom 1760 je morda izšel v založbi goriškega nadškofijskega ordinariata tudi Cusanijev *Catechismus slavonicus*. Doslej še ni bil odkrit, zato je njegova vsebina nepoznana in avtorstvo knjige še ne potrjeno. Kaj drugega o tej izdaji razen golega naslova naenkrat ne vemo. Ta katekizem bi lahko poistovetili z nedavno odkritim malim slovensko-nemškim katekizmom iz leta 1800, zelo verjetno pa so prve slovenske besede, natisnjene v Gorici, v pesniški zbirki *Raccolta di composizioni e di poesie italiane, latine, francesi, friulane, tedesche, cragnoline, inglesi, greche ed ebraiche, fatte in occasione che Sua eccellenza il Signore Signore Giovanni Filippo del S.R.I. Conte di Cobenzl ... fu commissario plenipotenziario dell'augustissima casa d'Austria al congresso di Teschen per lo stabilimento della pace tra le armi austriache e prussiane conclusa felicemente nel di' XIII. maggio MDCCLXXIX*. V zbirki sta objavljeni dve slavilni pesmi. Pesem *Na povikšanje ...*, ki je brez podpisa, naj bi napisal Jurij Japelj, drugo odo pa je podpisal *Parafraza dell'abate Andrea Lavrin, protonotario apostolico*. Vipavski rojak Lavrin (1743–1808) je bil v času izida knjige župnik v Šempetru pri Gorici. V svoji pesmi govori o *Slavencih* in ne o *Cragnolinih*, ki pa jih v pridevniški obliki (*poesie ... cragnoline*) navaja naslov večjezičnega pesniškega almanaha, v katerem je bila pesem objavljena.¹⁰ Leta 1786 pa je v Gorici izšel prvi slovenski samostojni tisk *Zerkoune pesmi*.

Tri svoje pridige, od teh sta bili dve povedani v slovenskem jeziku (kranjščini), pa je v nemškem jeziku objavil Janez Boneš (Bannes).¹¹ To je bilo pravzaprav vse, kar je potrjevalo neko slovensko aktivnost, ki seveda ni bila tolikšna in toliko upoštevana, da bi opravičevala ustanovitev kakega visokega šolstva na ozemlju »a portata dell'Italia e Germania, ove si parlano perlopiù amendue le lingue«,¹² kot je bilo zapisano v predlogu sprememb na šolskem področju, naslovljenem leta

1760 na cesarico Marijo Terezijo. Nekateri slovenski Goričani pa so se v 18. stoletju vendar uveljavljali izven domačih krajev. To so bili na primer zdravstveni pisci in univerzitetni učitelji, tako na Dunaju Ivan Štefan Zanutti (Zanutig) in Marko Anton Plenčič ter v Pragi Anton Mihelič. Janez Marija Žbogar je bil pisec teoloških besedil, Franc Ksaverij Bensa pa avtor študije o kugi na Dunaju *Historia relatio pestis annis 1712–1714 Austriam et conterminas partes infestantis*, Vindobonae 1717. Stikov s Slovenci tudi niso imela lokalna jedra italijanskega preporodnega gibanja kot na primer skupina razumnikov, zbrana okoli revije *La Favilla*, ki je izhajala v Trstu med letoma 1836 in 1846.

Značilnost družabnega življenja Gorice in Goriške v drugi polovici 18. stoletja je tudi L'Accademia degli Arcadi romano-sonziaci, ki pa s tem, da je imela leta 1782 srečanje v Coroninijevem gradu v Kojskem, kakega posebnega zanimanja za Slovence na Goriškem ni kazala. Med njimi pa se je v goriškem okolju najvišje povzpел prvi deželni zdravnik Anton Muznik, ki se je posredno opredelil za Slovence, ko je v svoji knjigi o goriškem podnebju (*Clima goritiense*) iz leta 1781 zapisal, da leži njegov rojstni kraj, današnji Most na Soči, v tolminskem gospostvu, kjer vsi prebivalci, razen Nemškorutarjev – ti govore popačen nemški jezik (»lingua corrupta germanica«) – govorijo v slovanskem jeziku (»lingua schlava loquuntur«).¹³ Na cerkvenem področju pa je potrebno omeniti dejavnost prvega goriškega nadškofa grofa Karla Attemsa, ki je pridigal tudi v slovenskem jeziku.¹⁴ Ne smemo pa pozabiti, da so se s Slovenci ukvarjala tudi druga prav znamenita imena goriškega 18. stoletja, kot so bili zgodovi-

¹⁰ Miran Košuta, *Slovenica. Peripli letterari italo-sloveni*. Reggio Emilia; Trieste/Trst: Diabasis; ZTT/EST, 2005, str. 60–61.

¹¹ Branko Marušič, Il sacerdote Johnn Bannes (Janez Boneš: 1755–1804), avversario dei Francesi. V: *Studi Goriziani*, 81/1995, str. 39–45.

¹² Sergio Tavano, Accademie a Gorizia nel Settecento. V: *Archeografo Triestino*, s. 4, n. 70/1, 2010, str. 148.

¹³ Anton Muznik, *Clima Goritiense*, Gorica 1781, str. 36. Več o Muzniku: Anton Muznik, *Goriško podnebje–Clima Goritiense*. Ljubljana: Inštitut za zgodovino medicine, 2000; Antonio Musnig, *Settecento Goriziano. Vita quotidiana, paesaggio, salute*. Gorizia: LEG, 2009.

¹⁴ Lojzka Bratuž, *Goriški nadškof Karel Mihael Attems (1711–1774). Slovenske pridige*. Trst: ZTT, 1993; Ista, *Manoscritti sloveni del Settecento. Omelie di Carlo Michele d'Attens (1711–1774) primo arcivescovo di Gorizia*. Udine: Istituto di lingue e letterature dell'Europa orientale, 1993.

narij Rudolf Coronini, Antonio Codelli in Carlo Morelli.¹⁵

Ko je po poltretjem letu *Gazzetta Goriziana*, ki je bil prvi časnik na ozemlju sedanje dežele Furlanije-Juljske krajine, prenehala z izhajanjem, sta Gorica in njen okoliš ostala brez krajevne periodike. Novičarsko nadomestilo so bili tržaški listi, katerih začetnik je bil nemško pisani dvakrat tedenski *Triester Welt-Korrespondent* iz začetka leta 1781, namenjen v prvi vrsti tržaškemu pristanišču in njegovi trgovini. Od sredine leta 1784 je izhajal *L'Osservatore Triestino*, ki je skoraj poldrugo stoletje zaznamoval tržaško in stvarnost Avstrijskega Primorja. Izid tega dnevnika pomeni začetek tržaškega periodičnega tiska. V Trstu je v naslednjem obdobju poleg prevladujočih italijanskih časnikov in časopisov izhajal tudi tisk v drugih jezikih, predvsem v nemščini in slovenščini. Prvi list v slovenskem jeziku je izšel leta 1849 (*Slavjanski rodoljub*). Iz predmarčnega časa je med tržaškimi periodičnim publikacijami, ki so se posvečala tudi slovensko/slovanskim odnosom, treba omeniti Rossettijev časopis *Acheografo triestino* (1829). Za poznavanje teh odnosov pa je bila mnogo bolj pomembna revija *La Favilla*, izhajala je med letoma 1836–1846. Prezreti pa tudi ni mogoče političnega in gospodarskega lista *Giornale del Lloyd triestino* (1835) ter Pietra Kandlerja revije *L'Istria* (1846–1851), ki pa je v odnosih do slovanskega sveta pokazala manj naklonjenosti. Revolucionarno leto 1848 je spodbudilo nekaj novih listov, ki so krepko posegali tudi v problematiko slovensko-italijanskih odnosov, bodisi kot nekoliko zakriti zagovorniki italijanske nacionalne/preporodne ideje ali pa kot razglaševalci zvestobe avstrijski monarhiji.

Do izida naslednjega lokalnega lista na Goriškem oziroma v Gorici je bilo treba čakati preko sedem desetletij, ko sta zaradi spremenjenih družbenih razmer leta 1848 oziroma 1849 pričela izhajati dnevnik *L'Aurora* (1848) v Gorici in v Gradšču ob Soči *L'Eco del Isonzo* (1849–1850). Lista sta bila izrazito politična, a vendar ne prevratna, saj sta negovala avstrijski patriotizem tudi tako, da je *L'Aurora* nazdravljala vojaškim uspehom Av-

strijcev v revolucionarni Italiji. Razvoj dogodkov je narekoval, da sta se srečevala tudi s problemi Slovencev.

Dnevnik *L'Aurora* je izhajal le dober mesec dni, od 8. avgusta do 13. septembra 1848. Med njegovimi ustanovitelji so bili Graziadio Isaia Ascoli, Giuseppe Domenico Della Bona, Carlo Doliac, Issac Reggio, gimnazijski ravnatelj Čeh Jakob W. Menzel in kot edini Slovenec, gimnazijski profesorja v Gorici Jožef Premru. List, ki je izhajal le dober mesec dni in je na »estremo lembo dell'Italia e Germania«¹⁶ zagovarjal zvestobo avstrijski monarhiji, je bil hkrati nasproten temu, da bi bili Italijani podložni Nemčiji, pri čemer je v tem nasprotovanju videl zaveznike v Slovencih. Zagovarjal pa je italijanstvo Gorice: »Vedo dal Tribunale di questa città ne' consigli, negli atti e nelle pubblicazioni, vedo nel municipio fino al 1815 perche sè e nelle convocazioni de' cittadini mai sempre, vedo nelle discussioni e diliberazioni di adunanze si pubbliche che private, vedo nelle Chiese, nei teatri e convegni usarsi l'italiano a preferenza dello slavo che pure non è qui una lingua forestiera.«¹⁷ Učni jezik v goriških ljudskih šolah pa po sodbi časnika ne more biti drug kot le italijanski. Italijanščina je jezik vsakdanjega kruha in jezik potreb. Trditev, da slovenščina v Gorici ni »lingua forastiera«, nedvoumno kaže, da ta jezik v Gorici ne more biti enakopraven z italijanščino. Nemščino, ki pa je imela ta vzdevek, je v Gorici državna oblast zapovedovala.

Zaustavili se bomo pri treh imenih iz vrste pobudnikov prvega goriškega dnevnika. Med njimi dva zagotovo nista bila v soglasju z opredelitvijo narodnostnega značaja Gorice. Ravnatelj Jakob W. Menzel je v prvih dneh, ko se je v avstrijski monarhiji leta 1848 razvijalo revolucionarno gibanje, pisal o Gorici kot o *deutschgesinnt* mestu.¹⁸ Jožef Premru je bil odbornik 15. aprila 1848 v Gorici ustanovljenega Slovanskega bralnega društva, ki se je potegovalo za upravno združitev slovenskih dežel, za Zedinjeno Slovenijo in vanjo vključevalo tudi Goriško. V itali-

¹⁶ *L'Aurora*, 31. 8. 1848, št. 20, str. 79.

¹⁷ *L'Aurora*, 8. 9. 1848, št. 27, str. 107.

¹⁸ Branko Marušič, *Pregled politične zgodovine Slovencev na Goriškem 1848–1899*. Nova Gorica: Goriški muzej, 2005, str. 97.

¹⁵ Več o tem glej v Neva Makuc, Gli Sloveni nelle fonti storiografiche friulane del Settecento. V: *Ricerche slavistiche*, 12/2014, str. 503–512.

jansko-slovenskih odnosih pa je Premru zapustil pomembno sled, ko je leta 1850 v Gorici izdal slovarsko delo *Nuova raccolta di dialoghi Italiani, Tedeschi e Sloveni/Neue Sammlung Italienscher, Deutscher und Slovenischer Gespräche/Nova nabéra Laških, Nemških ino Slovenskih Pogovorov*; delo je do leta 1910 izšlo še v šestih izdajah. Devetnajstletni goriški Jud Graziadio Isaia Ascoli pa je podpiral usmeritve lista in še več, v svoji brošuri *Gorizia italiana tollerante, concorde. Verità e speranze nell'Austria del 1848*, izdani septembra 1848, še bolj odločno dokazoval, da je Gorica italijansko mesto, pri čemer je Slovence pozval, naj si pri reševanju šolske problematike poiščejo kak drug center v deželi in naj puste Italijane v Gorici svobodno dihati. Sicer pa je razprava o italijanskem značaju Gorice sprožila polemiko tudi med goriškimi Italijani (Rismondo, Persa). Vanjo je posegel tudi Slovenec Andrej Winkler, ki je ugotovil, da je Gorica sicer italijansko mesto, vendar živi od slovenske okolice in imajo zato tudi Slovenci pravico, da si jo laste. S tem je pravzaprav začelo dolgoletno polemično razpravljanje, čigava je Gorica, kdo odloča o njeni pripadnosti in ali so Slovenci v mestu avtohtoni ali pa le prišleki.¹⁹

List *L'Eco del Isonzo* sta v letih 1849–1850 izdajala brata Federico in Leopoldo Comelli. V okolju, v katerem sta živela, pa vprašanja slovensko-italijanskega sožitja niso bila posebej izpostavljena. Branila sta italijanski jezik in italijanski značaj Gorice in njenega prebivalstva.

Leta 1850 sta izhajala v Gorici še dva časnika. *La Cerere* je bilo strokovno glasilo goriške kmetijske družbe. List se je posvečal zgolj strokovnim problemom. Družba je za svoje slovenske člane nameravala izdajati podobno glasilo, zamisel pa se takrat ni uresničila. Za svoje slovenske člane je pričela družba leta 1863 izdajati mesečnik *Umni gospodar*.

Trikrat tedenski *Giornale di Gorizia* je leta 1850 izdajal Carlo Favetti, kasneje voditelj in simbol goriškega italijanstva, bil je tudi pesnik.²⁰ List je že od začetka naglaševal, da se bo izogibal

konfliktom med Italijani in Slovenci, večinskima narodoma v deželi. Še več, sledil je misli tržaške *La Favilla*, ko je zapisal: »Noi tutti italiani di queste provincie dobbiamo stringerci in fratellvole accordi cogli Slavi a noi vicini, perché la nostra posizione ci destina ad essere l'anello di congiunzione tra la Penisola e tra la grande nazione che va a sorgere e ad occupare il posto che le si compete nella famigliar europea.«²¹ Zelo pogosto se je v boju zoper nemški jezik v šolah loteval šolskih vprašanj v Gorici in na furlanskem ravninskem podeželju. Pri tem je poudarjal italijanskost Gorice. Ta se mora zrcaliti tudi v jeziku, ki se na goriških šolah poučuje, zlasti na gimnaziji, kjer pa bi imeli za Slovence in Nemce posebne stolice v njih materinem jeziku. Zavaljo tega si je list nakopal kritične besede v slovenskem tisku tistega časa. Nadaljeval je v letu 1848 začetni dialog (G. I. Ascoli : A. Winkler), čigava je Gorica, dialog o razmerju med mestom in okolico, o razmerju, ki je v znatni meri krojilo razmere na Primorskem ne le v drugi polovici 19. stoletja, marveč čez skoraj celotno dvajseto stoletje. V povezavi s Favettijem ni nepomembno vedeti, da je njegovo poezijo v slovenščino prevajal Blaž Bevč. Duhovnik Bevč je bil duševno prizadet in njegovo bolezensko stanje se zrcali v njegovem pesniškem in prevajalskem delu. Favettijevo ime je povezano tudi z dogajanjem ob pogrebu Simona Gregorčiča novembra 1906. Pesnikov pogrebni sprevid naj bi onečastil italijansko podobo Gorice, zato je kot odgovor na ta manifestativni sprevid v nedeljo, 2. decembra 1906, sledila množična počastitev 14-letnice Favettijeve smrti.²² Gregorčičev pogreb pa se je ohranjal tudi v spominih in v dejanju obiska Biagia Marina na pesnikovem grobu.²³

Poleg javnejših manifestacij slovensko-italijanskih odnosov in povezav pa so stiki potekali tudi na drugih in drugačnih ravneh. O tem pričča tudi dopisovanje, ki se je odvijalo med goriškim pravnikom in pesnikom Francem Leopoldom Sa-

²¹ *Giornale di Gorizia*, 16. 11. 1850, št. 138.

²² Branko Marušič, Posegi Simona Gregorčiča v politično življenje. V: *Pogledi na Simona Gregorčiča*. Nova Gorica: Založba Univerze, 2006, str. 24 in 25.

²³ Branko Marušič, Pesnik Biagio Marin iz Gradeča in Slovenci. V: *Kronika* (izredna številka) 57/2009, str. 543–554.

¹⁹ Prav tam, str. 110–115.

²⁰ Silvano Cavazza, Carlo Favetti: l'itinerario di un irredentista. V: *Figure e problemi dell'Ottocento goriziano. Studi raccolti per i quindici anni dell'Istituto (1981–1997)*. Gorizia: ISSR, 1998, str. 43–91.

viom in Matijo Čopom med letoma 1820–1835 ter v drugi polovici 19. stoletja odvijajoče se korespondiranje semeniškega profesorja v Gorici Štefana Kociančiča z jezikoslovcem G. I. Ascolijem in drugimi predstavniki italijanske židovske kulture.

Leta 1843 je v Vidmu izšel skrajšani prevod v latinščini leta 1745 napisane zgodovine božje poti na Sveti Gori pri Gorici. Sommaripov *Vocabolario* iz leta 1607 in ta svetogorska zgodovina sta edini med devetnajstimi iz italijanščine med letoma 1555 in 1843 prevedenimi deli, ki nimata izrazito verske vsebine.²⁴ Triindvajseti knjižni prevod iz italijanščine v slovenski jezik so *Podučne povesti* Francesca Soaveja (1743–1806), v originalu nosi knjiga naslov *Novelle morali* (prva izdaja 1782). Prevod je delo Štefana Kociančiča in je izšel v Gorici pri Paternoliju leta 1851. S tem podatkom smo že presegle časovni okvir, ki ta prispevek omejuje. A je vendar vredno še dodati, da so goriški bogoslovci slovenskega rodu prevedli delo nadduhovnika iz kraja Pergine v Valsugani Francesca Tecinija *Uberto ossia le serate d'inverno deilpei buoni contadini*. Prevod je z naslovom *Stari Urban ali Zimski večeri dobrih kmetov* izšel pri Mohorjevi družbi v Celovcu leta 1853. Prvo pravo literarno delo, prevedeno v slovenski jezik, je bila tragedija *Tommaso Moro* Silvia Pellica leta 1866, sledil ji je leta 1875 prevod *Antigone* Vittoria Alfierija.

Gorica se tja do prve svetovne vojne ni razvijala v trden povezovalni člen med Slovenci in Italijani. Druga polovica 19. stoletja je bila tako pri Italijanih kot pri Slovencih namenjena predvsem temu, da vsak zase tudi na Goriškem, izgrajuje lastno družbenopolitično organiziranost, ki prav zaradi tega ni imela posebnih približevalnih ali celo združevalnih ciljev. Slovenci so stremeli za zmanjševanje vsestranskih vplivov, ki so izvirali od Italijanov pa tudi Nemcev, Italijani pa nemškega nadzora. Proslava 500-letnice Petrarrove smrti v Gorici leta 1874, pri njej so sodelovali tudi Slovenci, je napovedala približevanje, a to se ni uresničilo. Goriški učitelj Fran Zakrajšek, ki je

takrat pisal o Petrarcki,²⁵ je v furlanščino prevedel Prešernov sonet nesreče *Življenje ječa, čas v njej rabelj hudil/Una presòn la vita, il timp un boja*. Časopis *Il Rinnovamento*, izhajal je v Gorici od leta 1892, naj bi italijanske bralce seznanjal z dogodki pri Slovencih in drugih Slovanih. Po treh letih je prenehal z izhajanjem. Slovenci na Goriškem so se ozirali predvsem proti slovanskemu vzhodu in če je Andrej Gabršček izdal v svoji goriški založbi 300 različnih knjig, predvsem iz sklopa slovanskih književnosti, bomo med izdajami te založbe našli le eno italijansko delo, in sicer Grossijev zgodovinski roman o Marku Viscontiju (1900). Toda na predvečer prve svetovne vojne je Alojz Gradnik v Gorici objavil svoj prevod drame Sema Benellija *Ljubezem treh kraljev/L'amore dei tre re* (1913), goriška socialistična revija *Naši zapiski* pa je objavila v prevodu pesmi, ki so jih napisali Ada Negri, Luciano Folgore in Cicero Altomare.

²⁴ Marijan Breclj, *Štiri stoletja in pol prevajanja italijanskih del v slovenščino 1555–2000*. Nova Gorica: Goriška knjižnica, 2000, str. 5–7.

²⁵ Francesco Petrarca. Životopis o njegovej petstoletnici. V: *Soča* 1874, št. 29–33.